

שנת 1483

ירושלים, מס' 241

Quarto die prandio sumto descendimus simul montem Syon, quasi occulte ducente nos Judaeo, qui dixit, quod quaedam occulta nobis vellet ostendere --- Perspecto muro ab extrinseco ducente nos Judaeo contra ipsum murum ascendimus per ruinas usque ad murum, et ibi unus de magnis quadris maxima vi avulsus est ex muro, ita, quod foramen est per parietem ad intra in Nethotam --- ibi erant VIII ordines columnarum, testudines sustentantes et superiora aedificia, quae olim erant superaedificata, jam vero superius est viridarium olivarum ad latus templi. Dicunt autem Judaei et Sarraceni, quod illa subterranea habitacula fuerint equorum Salomonis stabula; sed melius est dicere, quod ibi fuerint Nethota, hoc est pigmentaria et apotheca aromatum --- Porro sub testudinibus illis erant multi cumuli lapidum erecti in altum, de quibus Judaeus ille, qui nos in locum duxerat, dixit nobis, quod ipsi Judaei erigunt istos cumulos ad praeoccupandum locum: sperant enim, se terram sanctam citius rehabilituros, et ideo peregrini eorum, qui de longinquis terris veniunt, loca praeripiunt, in quibus post eorum reditum habitare se sperant --- Igitur visis his, quae dicta sunt, exivimus per foramen, per quod intravimus, et montem Moria qui est mons templi, gyravimus, et sursum usque ad angulum, in quo murus orientalis cum australi neclitur, per clivum adscendimus ad murum civitatis sanctae --- in civitatem Judaeorum venimus, quae est in clivo super vallem Josaphat, in quo Judaeum, qui nos ducebat, derisimus, dicentes sibi, quod prudenter Judaei suam civitatem in loco judicii locaverint, ut sine fatiga veniendi resurgant, in perpetuum damnandi. De illo coemeterico ad communem viam descendimus, per quam ad montem Syon adscendimus ad loca nostra. Ingressi autem hospitium dominorum peregrinorum invitaverunt domini milites me et duos patres minores, et duos Judaeos et unum Sarracenum et unum Mamaluccum ad coenam, et habuimus simul laetam coenam, quamvis diversi essemus fide et moribus. Propter hujusmodi autem communicationes cum infidelibus necesse est habere licentiam domini Papae, dum quis vult Jerosolymam peregrinari.

מקור: פליקס פאבר, מסע בארץ-הקודש, ב, עמ' 125-129.

תרגום

ביום הרביעי¹ לאחר הארוחה ירדנו יחד במורד הר-ציון, כאשר מלווה אותנו בהסתר יהודי שאמר, שהוא רוצה להראות לנו דברים נסתרים --- ואחרי שהסתכלנו בחומה² מבחוץ עלינו בהדרכת היהודי מול החומה, דרך החורבות, עד החומה, ושם נותקה אבן מרובעת גדולה בכוח-איתנים מן החומה, וכך נוצר מעבר דרך החומה לתוך נתוטה³ --- היו שם שמונה שורות של עמודים, שתמכו את הכיפות ואת הבניינים העליונים שהיו פעם בנויים עליהם, ולמעלה, ליד המקדש, נמצאת חורשת-זיתים. והיהודים והסאראצנים מספרים, כי המעונות שמתחת לקרקע שימשו אורוות לסוסי שלמה,⁴ אבל נכון יותר לומר, ששם היו נתוטה, כלומר, מחסני-בשמים ושמיים. --- כן התנשאו מתחת לכיפות ההן ערימות אבנים רבות, שעליהן אמר לנו היהודי הוא שהוליד אותנו אל המקום, כי היהודים בעצמם מקימים את הערימות כדי להחזיק במקום, שכן הם מקווים, כי במהרה יחזרו ויישבו בארץ-הקודש, ולכן עולי-הרגל שלהם, הבאים מארצות רחוקות, חוטפים את המקומות שבהם הם מקווים לגור אחרי שובם⁵ --- ולכן, לאחר שראינו את הדברים האלה, יצאנו דרך הפירצה שבה נכנסנו וסבבנו את הר המוריה, שהוא הר המקדש, ועלינו במורד ההר עד חומת עיר-הקודש למעלה, לפינה שבה נפגשת החומה המזרחית עם הדרומית --- באנו אל בית-הקברות⁶ של היהודים, הנמצא במדרון שמעל לעמק יהושפט, ושם לעגנו ליהודי שהוליד אותנו. אמרנו לו: בחכמה קבעו היהודים את בית-הקברות שלהם במקום הדין, כדי שבלי טירחת הדרך יקומו לתחייה, כדי להיות נידונים לדראון-עולם. מבית-הקברות הזה ירדנו לדרך הציבורית, ובה עלינו להר-ציון, למקומותינו. ואחרי שנכנסנו לאכסניית עולי-הרגל, הזמינו האדונים האבירים אותי ושני "אבות קטנים"⁷ ושני יהודים וסאראצני אחד וממלך אחד לסעודה, ותהי לכולנו סעודת שמחה, אף-על-פי שהיינו שונים בדתינו ובמנהגינו. ולשם מגע כזה עם הבלתי-מאמינים נחוץ לקבל רשיון מן האדון האפיפיור, כאשר אדם רוצה לעלות לרגל ירושלימה.

1 4 באוגוסט 1483.

2 המסלול המתואר להלן מתחיל במדרון המזרחי של הר-ציון, מדרום להר-הבית, כולל את מרתפי אלאקצא ושב להר-ציון.

3 על השם Nethota אומר המחבר בשם בעל Speculum Historiale (החלק השלישי מתוך Vincent de Baovais ל-Speculum majus, חיבור אנציקלופדי, שנתחבר בין שנת 1247 לשנת 1259), כי "בית יער הלבנון" נבנה מחומרים שונים: החלק התחתון היה עשוי אבן ונקרא Nethota, כלומר, מקום הבשמים לעבודת-הקודש; החלק העליון נעשה

- מאוזי הלבנון. כוונתו אפוא ל"בית יער הלבנון" (Domus saltus Libani; מלכים א' ז: ב), שהוא מזהה אותו עם "אורוות שלמה". ייתכן, שמקור הזיהוי בטורי-העמודים שב"אורוות שלמה", הנזכרים במקרא גם בהקשר ל"בית יער הלבנון" (וראה להלן).
- 4 הכוונה ל"אורוות שלמה" שבפינה הדרומית-המזרחית של הר-הבית. מקור השם הוא צלבני (Stabulae Salomonis), אלא שהשתרש בקרב היהודים (ראה, למשל, דברי בנימין מטודילה, לעיל, מס' 24, סמוך להערה 25) ובקרב הערבים. ייתכן, כי הנוסע ומדריכו היהודי נכנסו למקום דרך "השער היחיד", ששימש בתקופת הצלבנים כפתח האורוות, ואולי עדיין לא נסתם בתקופה הממלוכית.
- 5 סיפור זה מופיע בגירסה הגרמנית של מסע המחבר (וראה להלן, מס' 247). עדויות על עולי-רגל יהודים המבקרים ב"אורוות שלמה" ראה, למשל, איגרת ר' עובדיה מברטנורה, המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 59, ליד ציון הערה 7.
- 6 במקור הלאטיני אמנם נאמר civitas Judaeorum, "עיר היהודים", אך ברור, כי הכוונה לבית-הקברות היהודי, וכך אכן פורש בטקסט הגרמני (להלן, מס' 248): Kirchof. ייתכן, כי הצליין נזקק לביטוי זה כדי ללעוג ליהודים.
- 7 כלומר, פראנציסקאנים.

שנת 1483

ירושלים, מס' 242

Eodem die incepimus nos parare, et duos ducatos pro persona Gazelo solvimus, ut daret nobis facultatem comparandi vina a Christianis et a Judaeis.

מקור: פליקס פאבר, מסע בארץ-הקודש, ב, עמ' 179.

תרגום

ביום ההוא התחלנו להתכונן, ושילמנו כל אחד שני דוקאטים לגאזלוס,¹ כדי שיתן לנו רשיון לקנות יינות מן הנוצרים ומן היהודים.

- 1 כלומר, פקיד האוצר. מקור השם במלה הפרסית gaza, "אוצר המלכות", שנקלטה כצורתה בלאטינית. כאן משמעו פקיד שפיקח על ההגבלות שהוטלו על קניית יין ומכירתו במדינה הממלוכית. תפקידו העיקרי היה לפקח על האיסור למכור יין למוסלמים ולגבות את המסים שהוטלו על היהודים והנוצרים תמורת הרשיון להחזיק יין ולסחר בו. וראה: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 311-312. בהמשך דבריו מציין המחבר, שפקיד זה היה נוצרי, שהשתייך לאחת הכנסיות המזרחיות. תיאור המס הזה ושיעורו ליהודים ראה להלן, מס' 285 והערה 11 שם; וראה גם מס' 252.

שנת 1483

ירושלים, מס' 243

De piscinis Salomonis regis --- Super has piscinas in opposito montis latere vidimus paganos fodientes et laborantes ultra sexcentos pro inductione novarum aquarum ad antiquas in Jerusalem. Inventae enim sunt aquae in desertis montibus non remote ab Ebron, longe a piscinis istis, quas dominus Soldanus conatur inducere usque in Jerusalem ingentibus expensis, immensis laboribus --- Mirantur Sarraceni, Judaei et Christiani, quid tandem Soldanus velit facere de Jerosolyma, quod tantos labores et expensas facit pro ejus adaquatione. Putant Sarraceni, quod sedem regni transferre velit de Babylonia Aegypti in Jerusalem. Judaei sperant, quod Jerosolyma instaurata eam sit eis resignaturus. Christiani vero opinantur, quod forte fidem Christi, quam abnegavit, reassumturus sit et dominicum sepulchrum cum civitate Jerusalem ipsis restitutus.

מקור: פליקס פאבר, מסע בארץ-הקודש, ב, עמ' 184-186.

תרגום

על-אודות בריכות שלמה המלך --- ומעל לבריכות האלו, במורד ההר שכנגד, ראינו יותר משש מאות עובדי אלילים¹ חופרים ועמלים בהבאת מים חדשים לירושלים, נוסף על הישנים. כי נמצאו מים בהרים השוממים, לא רחוק מתברון, הרחק מן הבריכות האלו. והאדון הסולטאן² משתדל להביא אותם לירושלים בהוצאות עצומות ובעמל רב --- תמהים הסאראצנים, היהודים והנוצרים: בסופו של דבר, מה רוצה הסולטאן לעשות מירושלים כאשר הוא נושא בהוצאות כאלו ובעבודה כה גדולה לשם הספקת המים. הסאראצנים סבורים, כי ברצונו להעביר את מושב המלוכה

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

מבבל של מצרים³ לירושלים. היהודים מקווים, כי לאחר שיקומם את ירושלים יוותר עליה לטובתם. והנוצרים סבורים, שאולי יקבל את הדת הנוצרית שכפר בה וישיב להם את קבר האדון עם עיר ירושלים.

- 1 הכוונה למוסלמים.
- 2 הסולטאן קאית ביי (1468–1496). על התיקונים באמת-המים מעין אל-ערוב שליד חברון, שנעשו בשנים 1465–1470, ראה: דרורי, ירושלים בתקופה הממלוכית, עמ' 170–171. כאן מתאר המחבר תיקון נוסף, שנעשה זמן קצר לאחר-מכן.
- 3 כלומר, מקאהיר. כך נקראה בפי הנוצרים.

ירושלים, מס' 244

שנת 1483

Et cum hoc sunt per urbem dispersim multae schismaticorum¹ ecclesiolae et multae Sarracenorum muscheae et Iudaeorum synagogae et tabernacula² Samaritanorum Sunt etiam ibi [scil. in Hierusalem] plus quam quingenti Judaei, et ultra mille Christiani, de omni secta et terra; sed de nullo ritu sunt pauciores, quam Latinorum.

מקור: פליקס פאבר, מסע בארץ-הקודש, ב, עמ' 204–205.

תרגום

ומלבד זה מפוזרות בעיר הרבה כנסיות קטנות של כיתות הסכיסמה ומסגדים רבים של הסאראצנים ובתי-כנסת של היהודים ומקומות תפילה של השומרונים --- ויש שם [כלומר, בירושלים] יותר מחמש מאות יהודים³ ויותר מאלף נוצרים מכל כת וארץ, אך המעטים ביותר הם הלאטינים.

- 1 כינוי-גנאי לעדות הנוצריות המזרחיות, שבהן תלתה הכנסייה המערבית את האשמה בפילוג – schisma – בין הכנסייה המערבית לכנסייה המזרחית.
- 2 המחבר משתמש במונח הרומי tabernaculum, המציין גם אוהל-מועד וגם בית-תפילה. כוונתו, כנראה, לבתי-הכנסת של הקראים. מכל-מקום אין בידנו שום ידיעה נוספת, ומותר להניח, כי בעת ההיא אכן לא התגוררו שומרונים בירושלים.
- 3 על מספר זה ראה לעיל, מס' 230 והערה 2 שם.

ירושלים, מס' 245

שנת 1483

In medio omnium horum [gentes] sunt Judaei exsecrati, ut etiam tribulatio et vexatio multa operiat eis intellectum, ubique enim per orbem captivi et spreti sunt, habentque inter se diversas sectas, ut sunt Samaritani et Esseni, et continui novi errores inter eos crescunt, de quibus multa dicere possem.

מקור: פליקס פאבר, מסע בארץ-הקודש, ב, עמ' 328.

תרגום

בתוך כל [העמים] האלה נמצאים היהודים המקוללים עד כדי כך, שברוב צרותיהם וסבלותיהם נסתתרה בינתם, הואיל ובכל מקום בעולם הם נתונים לשעבוד ושנואים, והם מתחלקים לכיתות שונות, כמו השומרונים והאיסיים, ותדיר מופיעות אצלם טעויות חדשות, שניתן לספר עליהן רבות.¹

- 1 המחבר כולל את הדברים האלה בסקירתו על העמים השונים השוכנים בירושלים בעת שהותו בעיר. דומה, כי במקרה זה האיסיים הם הקראים. מקורו של זיהוי זה מן-הסתם ברצונו של הנוסע ושל נוסעים אחרים להתאים את התמונה שקיבלו בארץ-ישראל לתמונה העולה מן הברית החדשה ומפתבי יוסף בן מתתיהו, שני המקורות העיקריים לדימויה של ירושלים אצל הצליין הנוצרי. הכת השלישית – הפרושים (Pharisei) – היא עדת היהודים, שאמנם אינה נזכרת במפורש, אך הזהות בינה ובין היהודים מובנת מאליה לקורא הנוצרי.

שנת 1483

ירושלים, מס' 246

Doch hatten sie inn der geselschafft einen Teutschen Juden der dienet ihnen als lang wir zu Jherusalem bewaren.

מקור: פליקס פאבר, נסיעה הלך ושוב, דף 95 ע"א.

תרגום

ואולם, היה בקבוצתם יהודי גרמני, ששירת אותם כל עת שהייתנו בירושלים.¹

1 המדובר בחבורת-צליינים אחת מתוך שלוש חבורות-הצליינים המתועדות בחיבורו של פאבר, ששהו בירושלים בקיץ 1483. חבורה זו מנתה שישה צליינים, רובם מגרמניה. וראה: פאבר, דף 95 ע"א-ע"ב (והשווה גם לעיל, מס' 240).

שנת 1483

ירושלים, מס' 247

Wir funden da viel steinheufflein mit fleiss gemacht und wardt uns gesagt das die Juden heimlich dahinein schluffen, und die stein hauffen da machten damit sie die Stedte einneme Wenn es darzu keme, das ihnen das landt wider wurde, dass sie da mochten hausen.

מקור: פליקס פאבר, נסיעה הלך ושוב, דף 100 ע"ב.

תרגום

מצאנו שם¹ הרבה ערימות קטנות של אבנים עשויות בחריצות, ונאמר לנו, כי היהודים מתגנבים לשם בהחבא, ומכניסים את ערימות האבנים כדי שיוכלו להקים שם בתים כאשר ישתלטו על העיר בבוא העת, והארץ שוב תהיה שלהם.

1 סיפור זה מופיע גם בגרסה הלאטינית של החיבור (וראה לעיל, מס' 241 והערה 5 שם).

שנת 1483

ירושלים, מס' 248

An dem XX tag furt uns Pilgrin ein Jude zu Jerusalem an ein Orth der alten Stattmawer, unnd zeigte uns da so lange grosse feindtliche Stein in der mawer, das es uns ein wunder wass! --- Da wir nun die mawer besahen, da furth uns der Jude zu der Juden Kirchof, der an der Halden stehet als man inn das Thal Josaphat abgehet, da haben sie ein elende Begrabniiss.

מקור: פליקס פאבר, נסיעה הלך ושוב, דף 110 ע"א-ע"ב.

תרגום

ביום העשרים¹ הוליד אותנו, עולי-הרגל, יהודי בירושלים למקום אחד בחומה העתיקה של העיר, ושם הראה לנו אבנים כה ארוכות, גדולות ונוראות בחומה עד שהדבר היה לפלא בעינינו --- וכאשר סיירנו את החומה, הוליד אותנו היהודי לבית-הקברות היהודי, הנמצא במורד ההר, בירידה לעמק יהושפט. פה יש להם קבורה עלובה.²

ספרות: ברסלבי, לחקר ארצנו, עמ' 147.

1 20 באוגוסט 1483. המסלול שהלכו בו עולי-הרגל להתנהל לאורך החומה המזרחית ובמדרונים המזרחיים של הגבעה המזרחית ("עיר-דויד"). על מדריכים יהודים ראה גם לעיל, מס' 79, הערה 2.

2 השווה הטקסט הלאטיני המקביל (לעיל, מס' 241).

שנת 1483

ירושלים, מס' 249

An dem tage gienge ich mitt einem Teutschen Juden under die Kramer zu Jerusalem.

מקור: פליקס פאבר, נסיעה הלך ושוב, דף 111 ע"ב.

תרגום

ביום הזה¹ הלכתי עם יהודי גרמני אחד בין החנוונים בירושלים.²

1 23 באוגוסט 1483.

2 ידיעה זו חסרה במקור הלאטיני של החיבור.

שנת 1483

ירושלים, מס' 250

Zu diesen und vor langen zeiten her wohnen in Jerusalem und im Heiligen Land Menschen von mancherlei sekten und Glauben, Sarazen, Juden und Christen genannt.

מקור: 24 p. Die Raise ins Heilige Land, Frankfurt 1486, Bernhard von Breydenbach. מהדורת צילום: 1961 Wiesbaden

תרגום

עתה, וזה זמן רב, גרים כאן בירושלים ובארץ-הקודש אנשים מכיתות ודתות שונות, הנקראים סאראצנים, יהודים ונוצרים.¹

1 מהדורת-הצילום של החיבור היא של המהדורה הגרמנית הראשונה מ-21 ביוני 1486. בשנה ההיא פורסמה גם מהדורה לאטינית של החיבור. בין שנת 1486 לשנת 1522 יצא חיבורו של בריידנבאך בשתי-עשרה מהדורות מאוירות. ראה: H.W. Davis, Bernard von Breydenbach and His Journey to the Holy Land 1483-1484 -A Bibliography, London 1911, pp. XVIII-XIX